

LUND UNIVERSITY

Tankar och perspektiv - ja, slutsummering, nja. Avslutningsföreläsning 31 okt. 2001

Andersson, Hans

Published in:
META

2002

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Andersson, H. (2002). Tankar och perspektiv - ja, slutsummering, nja. Avslutningsföreläsning 31 okt. 2001. *META*, 2002(2), 3-21.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Tankar och perspektiv - ja, slutsummering, nja

Avslutningsföreläsning 31 okt. 2001

Hans Andersson

Abstract

Thoughts and Perspectives - yes, a final summing-up - well...

Prof. Hans Andersson's last lecture before his retirement, given on the 31th of October 2001.

Utanförskap blir separatism. Motståndet stelnar till dogm.

Om vi inte tror vi kan förstå en annans erfarenhet

Tjänar forskning och diktning ingenting till.

(Per Westbergs Fortifikationer (2001, s. 8))

Inledning

Det finns en risk med denna typ av föreläsning. Det kan bli ett framhävande och kanske försvar för det man gjort. Det man inte gjort formuleras som en framtidsvision för dem som fortsätter. Kanske också jag hamnar där någonstans men det skall jag försöka undvika. Det är några saker jag skulle vilja säga nu, kanske ibland självklarheter, men det finns också självklarheter som tål att upprepa. Det

är några ting som i hög grad har mina erfarenheter som utgångspunkt. Det kommer någonstans att finnas vissa återspeglings av vad jag sade vid det inledande seminarium jag hade när jag kom hit. I det jag kommer att säga också ligger någon slags motivering varför jag egentligen står här och håller på med det jag gör och har gjort. Varje avhandling i dag med självaktning har ju en inledning, där arbetet sätts i författarens liv och livssituation. Så jag gör detsamma. Att det blir lite egocentriskt får ni tåla i dag.

I uppläggningsen kan det ytligt sett närma sig en schartauansk predikan med en inledning (det jag håller på med just nu) sedan tre delar: läraren, institutionen-universitet och medeltidsarkeologi och till slut en tillämpning, dvs en avslutning.

Läraren

I vårt samhälle följer oss lärarna från dagis upp till universitetet och kanske ännu längre. Det är viktigt att framhålla att sådana personer ofta har en stor betydelse för oss och vår utveckling och vi blir det vi blir. Vi kan vara medvetna om det, men vi kanske ändå inte alltid tänker på det. Och då tänker jag inte bara på dem som i formell mening är lärare utan alla dem som överhuvudtaget lär oss något, det må vara rent faktiska ting eller förhållningssätt. Som lärare tänker vi säkert inte alltid på det heller. Ändå kan det vi gör och hur vi förhåller oss till det vi vill och till det vi gör ibland vara livsavgörande positivt för någon eller negativt utan att vi riktigt förstätt det.

Låt mig ta några exempel bland mina lärare som i varje fall till en del har gett mig viktiga impulser som medverkat till att jag gjort det jag har gjort. Några av dem jag kommer att nämna har ni aldrig hört talas om, andra kommer i varje fall en del av er att känna igen.

Min folkskolärlarinna i 3 och 4 klass i folkskolan i Långhem är mitt första exempel (fig.1). Hon hette Lydia Norrman. Om henne kunde jag berätta

ganska mycket, men här är det bara en eller två ting som skall sägas. Det hon var bra på var att levandegöra historia. Ordet levandegöra fanns säkert inte då på 40-talet, men det var vad hon gjorde, både i berättelsens form och i handling. I mitt minne har en händelse alltid spelat en viktig roll, kanske uppförstorad men ändå betydelsefull.

I den aktiva pedagogik som fröken Norrman ibland lade an på, fick vi en gång leka slaget på Brunkeberg 1471. Vi fick våra roller. Jag kommer bara ihåg två. Klassens störste fick bli Starke Björn, som gick före och röjde vägen med sitt väldiga slagsvärd för Sten Sture. Jag själv fick vara Nils Sture, som anförde dalkarlarna och således kom från norr och föll danskarna i sidan. Hela striden, som fördes med all önskvärd glädje med pappersrullar - ni vet sådana som man klädde bänkar och böcker med - som vapen ägde rum på skolgården framför kyrkan i Långhem.

Jag är inte säker på att någon av mina andra klasskamrater kommer ihåg något av detta. Men denna lek blev för mig ett starkt minne: en slags förnimmelse och konkretisering av mitt gryende historiska intresse.

Jag tror också att det var fröken Norrman som såg till att jag fick låna min första bok i skolbiblioteket. Det var också något som tilldrog sig i tredje eller fjärde klass. Boken var Engelbrekt Engelbrektsson av Karl Georg Starbäck. Det var en tjock bok och den behövde jag en hel sommar för att läsa. Det var kanske i häftigaste

Fig.1. Klass 4 i Långhems folkskola 1946 eller 1947. Lärarinnan är Lydia Norrman. Artikelförfattaren står längst ute till höger.

laget för en 10-åring. Men någon gnista tändes också här som faktiskt höll sig genom både realskolan och gymnasiet med en historieundervisning jag knappas kommer ihåg alls. (För resten har jag inte hittat Starbäck i Nationalencyklopedin. Skamligt! I Nordisk familjeboks andra upplaga sägs att han "bidrog särskildt genom sina berättelser ur svenska historien betydligt till att sprida historisk kunskap bland folket.")

Nästa lärare jag vill ta fram är en som många av er har mött och säkert också fått starka intryck av. Jag tänker på Carl-Axel Moberg (fig.2). Först något om situationen den gången. Carl-Axel hade 1957 kommit till Göteborg som chef för arkeologiska museet. Samtidigt tog han upp akademisk undervisning i arkeologi. Tidigare hade i varje fall hans företrädare

Nils Niklasson gett föreläsningar. Men Carl-Axel började i realiteten från nolläge. Han var ensam lärare och gjorde detta vid sidan om eller i nära sammanblandning med museiverksamheten. Det innebar också att han hade studenter på olika nivåer, också en och annan licentiat, som tidigare studerat någon annanstans.

Det hände sig så - hur otroligt det kan låta för dagens studenter - att jag i mina relativt oplanerade studier av någon anledning fick en termin över eller i varje fall en del av en termin över. Jag ringde till Carl-Axel Moberg och frågade om jag kunde få läsa nordisk och jämförande fornkunskap. Det var egentligen i väntan på att jag skulle kunna börja och studera historia. Hans sätt att svara och ta sig an denne okände yngling var oändligt inbjudande. Hos honom fann jag flera ting

Fig.2. Carl-Axel Moberg på exkursion i Östfold 1962.

som kom att få stor betydelse för min bildningsgång. Hans bok "Innan Sverige blir Sverige" läste jag med glödande ögon. Den gav mig läsglasögon som jag kunde använda för att tolka den äldre svenska historien.

Men det var något annat som kanske satte än djupare spår. Det var Carl-Axels sätt att få oss att inse att delarna, detaljerna måste fogas samman till någon form av helhets-tolkning. Ett litet mellanstick: Carl-Axel var mycket öppen för att pröva nytt. Det kunde naturligtvis bli besvä-

rande för dem som hade läst något och lärt något som nästa termin var alldeles out of date. När han hade kommit i kontakt med Binford kom hans arkeologi att i varje fall ytligt se ut på ett helt annat sätt. Det är ju den som många förknippar med Carl-Axel. Men jag tillhörde Carl-Axels prebinfordska tid, som ni säkert förstått.

Men åter. Vi delades upp i grupper med både nybörjare som jag och mera försigkomna. Vi tilldelades var sin ö i det stenålderslandskap som fanns kring Göteborg. Vi fick gå i arkiv och maga-

Fig.3. Fornlämningar i Göteborgstrakten, Karta i dåvarande Göteborgs arkeologiska museum, sammanställd efter de arkeologistuderandens grupparbeten 1960.

sin, förteckna material och kartera, åka ut och hitta öarna och forn­lämningarna i terrängen och fundera över vilka slutsatser vi kunde dra av vad vi såg. Allt förenades sedan på en jättetekarta som sattes upp på Arkeologiska museet (fig.3). Det var egentligen inte någon exceptionell övning

men den gjorde på mig ett djupt intryck på mig. Övningen lärde, utan jag egentligen då riktigt begrep det, att uppfatta vikten av landskapet som en arena, att se lämningarna i landskapet som del i ett större sammanhang. Kanske självklart i dag men knappast då. Det var i sådana här övningar som

Carl-Axels förmåga verkligen kom till sin rätt.

Kartan finns med här som illustration inte bara av den här övningen utan också av något annat som var mycket typiskt för Carl-Axel. När man ser bilden fångas man av dess provisoriska karaktär. Humanistisk vetenskap som en ständigt pågående diskussion, där nya aspekter och problemställningar hela tiden förs in och ger nya synvinklar var något som Carl-Axel ofta själv var en stark förespråkare för, både i ord och handling. Det förhållningssättet har trängt djupt in också hos mig. Det är säkert Carl-Axels förtjänst.

Landskapsintresset förstärktes, när jag kom ut på fornminnesinventering. 1960 fick jag vara med första gången. Min hemsocken, Långhem i södra Västergötland, skulle inventeras och jag fick Gunnar Ekelund som chef, en av de gamle, som jag då tyckte fastän han inte ens var 50, i det gäng som fanns på ämbetet som platsledare för fornminnesinventeringen (fig. 4). Än en gång hade jag tur.

Första gången jag träffade Gunnar var på skolgården framför Långhems kyrka, där han kom i sin Lill-Cittra. Hans första replik var: "jag måste se i dagens tidning om det finns några intressanta döa", den andra: "vi har så mycket att göra och så skall det vara fria lördagar" (det var första året med femdagarsvecka) och den tredje: "vet du om någon fornlämning som vi kan titta på så att Du får lite övning i att beskriva". Naturligtvis visste jag det så

vi for ut till mitt exempel. Gunnar konstaterade raskt att det inte var någon fornlämning, möjligen ett odlingsröse.

Men fränsett inställningen till odlingsrösen var det Gunnar som lade grunden till att också jag började se landskapet, framför allt naturligtvis fornlämningen i landskapet. Hela tiden förde Gunnar en diskussion och ett resonemang kring varför det ena låg här och det andra där, vilka förutsättningar, som fanns i landskapet (och så en massa skvaller om den antikvariska världen). Det blev tre säsonger med Gunnar, två i Västergötland och en i Värmland. Och varje gång var det ett nytt landskap med sina särskilda förutsättningar. Gunnar var en fältmänniska. Att sitta på ämbetet var för honom något av en plåga. Han var minst av allt en lärare i formell mening men med en djup förmåga att få oss att lära känna landskapet både med ögat och med fötterna och att hela tiden formulera frågor kring det vi såg. Han lärde mig verkligen att se det brukade landskapet. Och även om fornminnesbegreppet den gången vara snävare, ägnade han mycket tid att också ta upp och diskutera och förklara allt annat som man hittade, groppar, tjärdalar, torpgrunder och allt annat som var kopplat till utnyttjandet av landskapet. Att vi, eller i varje fall jag ändå inte såg allt, är en annan historia, som Gunnar inte kan lastas för.

Det är klart att det finns många till som betytt något för mig som lärare och det är svårt att plocka ut någon.

Fig.4. Gunnar Ekelund i en paus under inventering i Västergötland 1961

Men jag väljer en. Erik Lönnroth, som i dag är över 90 år, vet de flesta här vem det är (fig. 5).¹ Under många år satt han på de flesta maktstolar, som fanns i det humanistiska Sverige. Men det förstod man kanske inte så mycket av den gången på 60-talet, mer än att han ofta var i Stockholm eller bortrest på annat. Det var som lärare han i förstone kom att betyda mycket för mig. Men det låg inte så mycket i ett särskilt uttalat pedagogiskt program. Där var Carl-Axel mycket tydligare. Som handledare fanns det säkert de som var mer engagerade. Som föreläsare var han lysande, när han hade stor publik, men också när han höll seminarier och själv redovisade forskningsläget i vad som helst höll jag på att säga, kunde man få verkliga aha-upplevelser, som gjorde att man gick lycklig från seminariet. Av någon an-

ledning har just ett seminarium om hunnerna fastnat i mitt minne. Sådana seminarier var högtidsstunder. Men ändå, detta räcker knappast för att förklara hans betydelse. Jag tror det var hans förhållningssätt till det han diskuterade som påverkade mest. Förvisso är han en webbullärjunge i flera avseenden. Men det fanns också hos honom öppningar mot historiens komplexitet och psykologi, en intuitiv förmåga - i varje fall uppfattade man det så - att tränga bakom ett yttre skeende. Man kan se på hans skrifter om Biskop Thomas och Gustav III. Jag tror det var detta förhållningssätt som gjorde ett så djupt intryck på mig.

Möjligen anade han mitt slumrande intresse för landskap och vad därtill hör, eftersom han skickade i väg mig på en exkursion med kulturgeografe-

Fig.5. Erik Lönnroth (t.h.) och Svend Gissel, ledare för ödegårdsprojektet, vid symposium på Island 1974

rna i Stockholm. Resan leddes av Staffan Helmfrid, men där fanns också Ulf Sporrang med liksom Sven-Olof Lindqvist. Det hela slutade med en konferens i Svartå, som leddes av David Hannerberg och där man på en exkursion fick följa Närkessonen Hannerberg i hans eget landskap, en resa som blev en blandning av en praktisk jordbrukares syn på landskapet och matematikerns. Denna uppmuntran, som Erik gav mig, har sedan dess alltid funnits med bland mina viktigaste minnen.

Det var fyra namn, fyra lärare, fyra personligheter, som har öppnat ögonen på mig för olika förhållningssätt till historia, arkeologi, landskap och annat. Alla dessa i sin tur har, utan att

jag varit helt medveten om det, påverkat mig i min till synes lite slumpmässiga yrkesbana.

Och vad vill jag då mera allmänt säga med detta? Jag vill särskilt trycka på detta med lärarens förhållningssätt. De behöver ju knappast vara explicit uttryckta. Men de framgår av hur vi som lärare hanterar och formulerar problemen och vad vi lägger vikt vid. Det är säkert så att det också fanns någon receptivitet hos mig som gjorde att jag tog till mig de här intrycken. Man skall inte tro att alla låter sig påverka. Men det finns i bästa fall alltid några som gör det.

Som lärare hoppas man rimligen att studenterna får sådana intryck att dessa betyder något, också för framtiden. Då har man ju inte verkat förgäves. Men det är väl oftast så att man inte vet om det fungerat så. Men bara medvetenheten om att det är viktigt vad vi gör och säger och hur vi förhåller oss till vårt ämne är centralt. Och detta gäller all utbildning, de må vara grundutbildning eller forskarutbildning.

Nu får man inte dra den slutsatsen av det jag sagt att god pedagogisk utbildning är utan betydelse, tvärtom de behövs, men att det tillkommer moment som inte lika lätt låter sig fångas i vår lärarutbildning och lärargärning, något som kanske till slut får betydelse och konsekvenser långt utöver vad man kan förutse. Detta är det förunderliga och spännande men också det riskabla i lärarens roll.

Den enskilde-institutionen-uni- versitetet

Ett universitet är egentligen en fantastisk plats. På knappast någon arbetsplats finns en sådan kunskapsbredd och en sådan kreativitet samlad. Men det är också en mycket individualistisk arbetsplats. Var och en jobbar på sitt projekt. Systemet uppmuntrar genom sin syn på meritering individualismen. Det är säkert nödvändigt. Men samtidigt ordas också vitt och brett om behovet av ledarskap med betoning av hierarkier, styrning. Olika verklighetsbilder krockar med varandra. Kan man överhuvudtaget styra ett universitet? Och om så är fallet är det lyckligt eller katastrofalt för verksamheten? Det finns knappast något svar på dessa frågor men jag tror på att ett i någon mån reglerat kaos kanske är den lyckliga kompromisen. Men hur hanterar man detta?

Låt oss se lite på den arbetsgemenskap som finns inom en institution. Vi har alla dessa individualister, som både har krav på sig att vara individuellt skickliga och ha förmåga att arbeta samman i undervisning och projekt. Får man ihop allt detta kan resultatet bli en kreativ miljö, summan blir större än delarna och denna i sin tur medverkar till ytterligare höjning av standarden och utfallet. Så enkelt, så enkelt eller hur? Jag tycker att vi på vår institution har något av detta. Det är detta som gjort det så glädjefyllt att ha fått chansen att komma hit. Men vi skall också veta att en institution är ett skört ting. Det har vi också sett ibland. En sådan fråga som har tårt på

institutionen är naturligtvis den aldrig avslutade museifrågan.

Tack och lov tror jag ändå man kan säga att miljön som helhet visat sig så stark att den klarat påfrestningarna. Men det är viktigt att veta att man hela tiden måste slåss och arbeta för att behålla denna sköra tingest. Inte minst när de tre ämnena snart blir fyra och museet kanske får en ny form och en ny anpassning måste göras. Men den miljön åstadkommes inte av några få utan alla måste medverka.

I dag finns det en förstälbig trötthet över all administration och alla möten som man måste vara med på. Det är förvisso så att man måste visa behärskning i att organisera sådana, men samtidigt kommer man inte ifrån att man måste ställa upp för att göra sin röst hörd, om vill man ha ett demokratiskt system. Det är viktigt att vi inom verksamheten tar på oss detta ansvar. Det finns andra som gärna skulle ta över. Det finns en stark dragkamp om makten på alla nivåer i universitetsvärlden. Och jag är inte säker på skulle leda till något gott för verksamheten, om vi själva släppte detta ansvar.

Jag vill alltså hävda att det är väsentligt att vi alla bidrar till det gemensamma. Därigenom får vi också ett plus till den helhet som all annan verksamhet ger. Det finns något uttryck i stil med den goda institutionen. Det låter så himmelskt på något sätt. Jag vill hellre tala om den kreativa eller sjudande institutionen. Och en sådan kan knappast vara himmelskt fridsam, men det måste ändå finnas

något gemensamt som gör att alla drar åt samma håll och känner ansvar för utvecklingen.

Genom den förändring som förestår för institutionen får den en arkeologisk bredd som definitivt kan stärka institutionen och bli utgångspunkt för nya utbildningsinitiativ och samtidigt som den inom institutionen ger de studerande ännu fler alternativ. Det är spännande men låt oss bara hoppas att de ekonomiska möjligheterna kommer att erbjudas.

Dagens ekonomiska system vid universiteten döljer en svår problematik. Det kan riskera att bli kontraproduktivt, när alltmer av institutionens medel skall tas in externt. Till grundutbildningen finns mycket lite externa medel. Kraften måste då läggas på att få in medel på forskningsidan, där det i varje fall finns vissa pengar också till humanister. Grundutbildningen riskerar att komma i kläm. Något förslag till lösning har jag inte, men jag tror det är viktigt, att en institution som vår ständigt är observant på problemen som kan uppstå just för grundutbildningen. Vi ser inte konsekvenserna just nu, men om 10 - 15 år kan de bli uppenbara.

Jag har inte sagt särskilt mycket om de studenter och forskarstuderande vi har. Det borde jag naturligtvis göra. Att de hela tiden måste finnas med i det vi gör är en truism. De är ju i själva verket förutsättningen för vår verksamhet och i varje fall på grundnivån

är det studenterna, som skapar det ekonomiska underlaget för vår verksamhet. Också här tror jag att vi har ett privilegium. De allra flesta studenter som kommer till oss vill verkligen läsa något av våra arkeologiska ämnen. Man väljer knappast dessa om man inte har ett starkt intresse. Det är ju en mycket god förutsättning för verksamheten. Men sådana studenter ställer också krav på en fullgod utbildning, som vi måste beakta.

De forskarstuderande är påtagligt en del av en institutions aktiva miljö. Vi har, menar jag, varit lyckligt lottrade. Det har kommit en rad intressanta och viktiga avhandlingar, väl spridda över våra arbetsfält. I det nya system som är under införande blir förutsättningarna annorlunda, men det blir fortsättningsvis kanske ännu viktigare att de forskarstuderande tydligt blir integrerade i institutionens liv. Det som kommer att förloras i det nya systemet är den breda seminarie-miljö, som i varje fall tidvis funnits med alla dem som haft heltidsarbete men ändå bedrivit studier vid sidan om. Men kanske det också här går att finna lösningar, även om jag här har varit pessimistisk. (Det går inte att förneka att en av de roligaste sidorna av professorsjobbet har varit att följa utvecklingen av avhandlingsarbeten. Det skulle jag kunna säga mycket mera om. Men jag vill bara kort konstatera att ofta lär sig handledaren minst lika mycket som den som skriver avhandlingen).

Medeltidsarkeologi

När jag kom hit försökte jag i det första seminariet 26 januari 1987 jag höll att formulera någon form av program för det jag ville göra. Jag har hittat det papper där jag skrivit ner mina tankar den gången. När jag nu läser dem är de kanske inte särskilt revolutionerande eller omstörtande. Det är koncentrerat på vissa mycket konkreta ting. Det skulle kunna sammanfattas på följande sätt:

1. Det blir nog lite annorlunda med Hans Andersson än med Erik Cinthio. Ett enkelt konstaterande.

2. Ämnets geografiska ansvar. Eftersom lundainstitutionen är den enda i landet med medeltidsarkeologi bör ansvaret öka utanför Sydsverige: "Hur skall t ex de som arbetar och läser på andra ställen i landet kunna ta del av den här miljön som finns här och hur skall den här miljön få den inspiration som kommer av att tillföras nya erfarenheter och vinklingar?" Här kom förslaget om arkeologdagar, doktoranddagar.

3. Kopplingen till den antikvariska verksamheten, gammal tradition som kan utvecklas

4. Kontakter utåt mot Norden, mot världen

5. Tvärvetenskaplighet, (återkommer till detta)

6. Projektforskning

7. Forskarutbildningens former

8. Innehållsdiskussioner, bara "vad vi är bäst på, vad det är vi kan pipa högst och bäst om i den vetenskapliga kören. Ingenting får tas för givet".

Det var inte särskilt mycket om innehållet eller vilken inriktning medeltidsarkeologin skulle ha. Det där blev tydligare när vi ganska snart arrangerade en seminarieserie där olika personer från olika perspektiv formulerade synpunkter på medeltidsarkeologi, vad det var och vad det inte var och möjligen också vad det skulle kunna vara. Det senare resulterade i en serie uppsatser i META, som vi länge utnyttjade som kursläsning. Jag gav ett antal gånger vid tentamina uppgifter till studenterna att sammanfatta vad medeltidsarkeologi bland annat med utgångspunkt från den serien. Det hände då ganska ofta att man fick svar i stil med att medeltidsarkeologerna verkar osäkra och inte riktigt själva vet vad medeltidsarkeologi är för något. Jag tror det är Lars Redin som någon gång sagt att det är få som är så upptagna att precisera sin disciplin som medeltidsarkeologerna. Jag tycker i själva verket att det är ett ganska bra betyg. Det är bra att ramarna inte är för låsta.

Samtidigt ger denna otydlighet naturligtvis också vissa problem för ett ämne som inte kan eller vill dra upp skarpa gränser. Det kan medföra en vacklande begreppsapparat och svårigheter att formulera teorier, oklarheter var kompetensen ligger. Detta skall inte döljas.

När man ser i "Visions of the Past", den volym som vi tillsammans med riksantikvarieämbetet gav ut för fyra år sedan, men också i avhandlingarna, kan man ändå definitivt se en geografiskt, ämnesmässigt och teoretiskt breddad medeltidsarkeologi. Boken visar att medeltidsarkeologin inte är slutformad och avslöjar vilka möjligheter det funnits att utveckla ämnet inom relativt lösa ramar. Jag hoppas, att denna utveckling fortsätter och att inga gränser dras som innebär onödiga läsningar. En viss osäkerhet är alltid nyttig. Och kan vi på allvar komma ifrån förståndsläran vore mycket vunnet.

Många av de förhoppningar jag formulerade i min introduktionsföreläsning har gått i uppfyllelse. Vi har som sagt fått en betydligt större spridning av medeltidsarkeologin både geografiskt och ämnesmässigt. Vi kan inte minst se det på avhandlingarna som publicerats. På forskningssidan står vi starkt markerade både när det gäller projekt och enskild forskning. Internationellt bedömer jag också att vi har en god position inom den medeltidsarkeologiska forskningen. Mottagandet av "Visions of the Past" visar detta. Den boken har visat en profil som uppenbarligen också håller internationellt. Forskningen har alltså visat förmåga att utvecklas och förnya sig själv. De doktorsavhandlingar som kommit fram här demonstrerar detta mycket klart, även om de stundom varit lite för stora till omfånget för att tillfredsställa det nya systemet. Det finns här en styrka, som jag hoppas kan utvecklas ytterligare.

På grundutbildningssidan är vi när det gäller antalet sökande och antagna i en svacka. Vi har också haft bekymmer med genomströmning. Men med det arbete som redan läggs ner skall det också ändra sig är jag övertygad om. Det är uppenbart så att medeltidsarkeologi på något sätt är bundet till exploateringsarkeologins situation. Det stora uppsvinget för ämnet kom med stadsarkeologin. Man faktiskt säga att en del av dess ursprung ligger i behovet av en vetenskaplig stadsarkeologi. När denna typ av undersökningar nu minskat och den luckan inte helt fyllts ut med andra uppgifter har troligen också attraktionen i medeltidsarkeologin för de studerande minskat. Här krävs det naturligtvis mer arbete från institutionens och ämnets sida att ändra denna bild, bl a att anpassa kurser till en ny situation.

Men varför medeltidsarkeologi? Varför tycker vi/jag att detta ämne ger så stora möjligheter? Man kan kanske ge ett så enkelt svar som att det är roligt, att det ger möjligheter att finna nya material till en spännande period och att man arbetar i en tid där olika typer av material kan vara aktuella. Som jag strax skall komma in på är det särskilt tvärvetenskapen i ämnet något som lockar mig.

Men det finns naturligtvis olika och kanske andra utgångspunkter för dem som har fastnat för den här disciplinen.

- Man vill veta mera om medeltiden och använda det fysiska materialet, monument, kulturlager, föremål

för studier av förlopp och företeelser under en bestämd period: medeltiden (som definitionsmässigt kan variera från område till område. Vi lägger inte heller fast gränserna så kraftigt).

- Ett annat perspektiv är att se studierna i ett långtidsperspektiv, kanske i ett arkeologiskt långtidsperspektiv där man t ex kan studera den materiella kulturens förändringar över tiden. Det blir ett mera generellt perspektiv, där kanske andra frågor fokuseras än i periodstudierna.

- Ett tredje perspektiv är att som Anders Andrén har gjort i sin bok *Mellan ting och text* se medeltidsarkeologin som en del av en större historisk arkeologi som karakteriseras av att man arbetar med både ting och text (Andrén 1997).

Inget av dessa perspektiv utesluter något av de andra, men tyngdpunkterna blir naturligtvis annorlunda beroende på vilket man väljer. Kanske också samarbetspartnerna ser lite annorlunda ut.

Men det som ändå karakteriserar all medeltidsarkeologi är att man primärt arbetar med en period, som många andra ämnen håller på med. Medeltiden är ju en tummelplats för många discipliner: historia, konstvetenskap, kyrkohistoria, musikhistoria, kulturgeografi osv. osv. Det finns olika typer av källmaterial att arbeta med. Medeltidsarkeologi blir på så sätt del i en tvärvetenskaplig verksamhet, kanske också i sig själv en tvärvetenskaplig verksamhet. Ser man till de

avhandlingar som producerats under senare år har nog denna tendens förstärks. Medeltidsarkeologer arbetar med både ting och text (men rätt lite med bilder, märkligt nog). Det har kanske att göra med de ämnesval som har gjorts. Problemställningarna har i betydande utsträckning formulerats utifrån en samhällshistorisk kontext. Där blir det nödvändigt att utnyttja olika material för att få en så goda resultat som möjligt.

Men samtidigt ställer detta stora anspråk på forskaren att behärska och behandla och i sin tolkning integrera olika material. Det är inte små krav som ställs. Ett fält, där jag konfronterats med dessa frågor, är landskapsforskningen. Där möts man från discipliner, som är vana att samarbeta med varandra, men integrationen är trots det inte alltid så enkel, beroende på att olika synsätt och metoder inom resp. discipliner påverkar hur man behandlar det källmaterial som står till förfogande. Men det är naturligtvis ett fruktbart arbetssätt och i många situationer det enda riktiga. I en tvärvetenskaplig hållning ligger ett gränssnitt, som ger möjlighet till förnyelse av frågor. Det finns uppfattningar om tvärvetenskaplighet, till en del naturligtvis berättigade, att den kan befördra en ytlighet, att man fuskar på områden man inte kan. Jag menar för min del att detta är ett alltför defaitistiskt synsätt eftersom en del av förnyelsen just ligger i mötet mellan olika perspektiv. Jag vill hävda att det också finns en tvärvetenskaplig forskningsfront. Det talas mycket litet om en sådan men inte desto min-

dre är det en realitet. Under senare år har ju en rad projekt som stödjer ett sådant synsätt startats, men jag hoppas att denna positiva inställning till tvärvetenskaplighet förstärks och befinns nödvändig.²

Detta ställer igen frågor om vår utbildning. Vilka krav skall vi ställa på förmågan att behandla olika typer av material utan att förlora i sikte att det är det arkeologiska, det fysiska materialet vi skall vara bäst på? Naturligtvis borde detta också få ett genomslag i undervisningen. Och till en del har det nog fått det också. Men tiden är ju inte oändlig liksom ej heller resurserna, så vad gör vi? Vilka redskap skall vi förse våra studenter och doktorander med?

Men till syvende och sist är detta kanske en onödig diskussion. Vi kanske i varje fall skall vända på problematiken. Det är problemställningarna och det vi vill undersöka som definierar det material vi måste använda. Att det arkeologiska ändå är det fundamentala i det vi gör och att vi är de enda som bekymrar oss för detta ger oss ändå en fingervisning vad det är vi skall vara särskilt bra på. I medeltida forskningssammanhang är det den kunskapen vi skall ta med oss. Men, det vill jag upprepa, de tvärvetenskapliga glasögonen måste vi ha med oss.

Det finns en bild jag ofta visat i min grundundervisning och det är denna, en bild som finns i Mick Astons bok om landskapsarkeologi (fig. 6). Den är ju mycket enkel i sig, men i den

ligger någon form för "holistiskt" perspektiv, kanske också tvärvetenskapligt perspektiv. Det är också en maning till oss att akta oss för att bli alltför specialiserade, så att vi släpper intresset för helheten. Jag vill t. o. m. lägga på några pilar för att vidga denna bild.

Jag talade i min inledning till mitt första seminarium lite svepande om internationell kontakt, inte bara nordisk utan också lite bredare. Och det är väl bra och viktigt. Men jag skulle vilja tolka internationalismen på ett lite annorlunda sätt i dag eller rättare sagt: innehållet behöver kompletteras.

Internationella kontakter har vi och i dag har många också varit engagerade i främmande områden. Men hur många av oss har breddat den ämnesfär inom vilken vi arbetar? Ett problem med medeltidsarkeologin sett över Europa är att den är så nationell. Det skrivs stadsuppsatser och borguppsatser av medeltidsarkeologer, men de handlar nästan enbart om företeelserna sett ur det egna nationella perspektivet. Det är i någon mening naturligt. För det är ju i regel hemmavid vi har vårt material. Men ett sådant perspektiv som utesluter andra för knappast medeltidsarkeologin framåt och dess användning i större sammanhang. Det finns alltså för lite av komparationer eller för att uttrycka det bättre: för lite av integrerade studier, studier som tar sin utgångspunkt från mera generella frågor.

För att ta ett exempel från ett område, där jag själv har underlåtenhets-

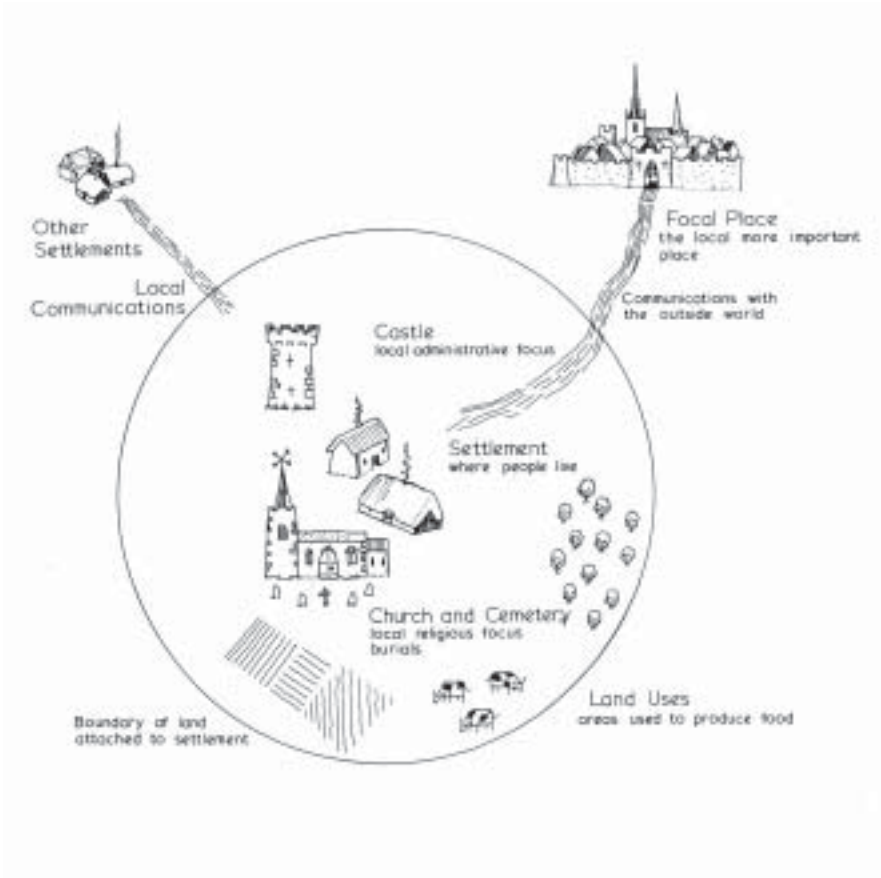

Fig. 6. Samband i landskapet. Bilden är hämtad ur M. Aston, *Interpreting the landscape*. London 1985, s.11.

synder. Jag vill hävda att vi måste gå utöver den stadsdiskussion som för det mesta hittills förts inom medeltidsarkeologi. Urbanisering är ju en företeelse som inte känner några nationella gränser. Men detta syns knappast någonstans i diskussionen om den medeltida urbaniseringen. Visst möts man och diskuterar, men mest för att jämföra sina egna städer med andra, knappast för att genomföra några integrerade studier.

Det finns i den medeltida urbaniseringen tänkvärda parallelliteter, inte minst kronologiska, men också strukturella, som vore intressanta att studera över större områden för att mera på djupet komma åt eller i varje fall försöka komma åt vad urbanisering egentligen är. Komparativa studier av detta slag kan ge oss nya perspektiv också på våra egna förhållanden. För medeltidsarkeologin är denna breddning något av en ödesfråga tror jag. Det är möjligt, att det blir detta som i

sin tur på sikt kommer att vrida medeltidsarkeologin mot att studera mera generella förhållanden än hitills, mot historisk arkeologi. Om jag nu får behålla min ork och om jag inte helt förlorat min kreativitet, skulle jag vilja försöka gå vidare på detta spår, när jag nu får viss ledig tid, som jag tror. Men det bästa är naturligtvis att också yngre forskare ger sig ut på dessa hala och tunna isar.

Det har sedan medeltidsarkeologins tillkomst funnits ett starkt samband mellan medeltidsarkeologin och kulturmiljövården. Det kanske både har varit på gott och ont. Men jag vill ändå hävda att fördelarna har varit stora för båda verksamheterna. Det dilemma som ändå finns har nyligen belysts i Stefan Larssons analys om de ramar och begränsningar den stadsarkeologiska verksamheten haft (Larsson 2000). Inrättandet av forskningskoordinatorerna var en mycket positiv åtgärd. Det var ett stort steg framåt efter många års fruklös diskussion om vad forskning egentligen var, som ofta, alltför ofta, utgick från ett synsätt på uppdragsarkeologin, som var mera inriktad mot någon slags administrativ arkeologi än en innehållsmässigt intressant arkeologi. En kulturmiljövård utan bas i en forskning kan aldrig förnya sig själv. De stora arkeologiska materialen är både en tung börda och en stor möjlighet. Det är bara att hoppas att projektet med forskningskoordinatorerna får någon fortsättning, där det finns ett preciserat ansvar för samarbetet mellan forskning och uppdragsarkeologi.

När detta är sagt, är det ändå viktigt att konstatera att kulturmiljövården och universiteten har olika målsättningar, som också påverkar verksamheten. Det innebär inte att man till varje pris skall harmonisera sina uppfattningar. En universitetsinstitution kan inte alltid ställa upp på kulturmiljövårdens villkor. Det finns ibland missuppfattningar kring detta. Det fanns en period en tro att den ena parten skulle kunna göra kunskapsöversikter för den andra, dit man kunde gå tillbaka för att skapa sig en uppfattning hur den aktuella forskningen såg på olika problem. Också jag var inblandad i sådana och under någon period trodde jag också på möjligheterna att göra sådana. I dag vet jag att den typen av översikter knappast ger någon ledning och det knappast är arbetsättet. Det är det direkta utbytet mellan dem som arbetar med de arkeologiska frågorna inom de olika institutionerna, som utvecklar verksamheten. Kanske de nya vetenskapliga forskningsprogrammen här är en god lösning, eftersom själva processen att ta fram sådana program i sig stödjer en innehållsmässig diskussion. Även det utbyte som skett i samband med den senaste tidens stora exploateringsundersökningar har varit viktiga. Det är betydelsefullt att också fortsättningsvis bevara mötesplatserna för sådana diskussioner.

Även om det alltså skett förändringar över tiden och fokus i medeltidsarkeologin har forskjuttits finns det något som ändå är gemensamt för alla som verkat här både före min tid och

också sedan. Det råder någon slags grunduppfattning som är gemensam för dem som arbetar med medeltidsarkeologi i Sverige. Vi har ju t o m på några seminarier för nu ganska länge sedan grubblat över om detta kanske var ett problem, att vi inte fick de heta debatter som ibland är nödvändiga för att utvecklas. Men detta kan ju också ses som en styrka.

Här vill jag nämna en person, som varit av mycket stor betydelse, nämligen Erik Cinthio. Det ser man inte minst när man som jag ändå kommer lite utifrån från början. Det är väl ingen tvekan om att den syn på medeltidsarkeologin, dess uppgifter och möjligheter han har etablerat har påverkat alla, i flera generationer. Han visar ju fortfarande domkyrkan för första terminens studenter. Han har stått för en kontextuell arkeologi, innan den var uppfunnen på engelska. Han har fr.a. förmedlat en insikt om att bakom den materiella världen ligger mera svarätkomliga strukturer styrda av mentaliteter, tankevärldar och sociala tillhörigheter. Det kanske är så att Erik i dag inte känner igen sig riktigt, men att Eriks förhållningssätt har varit en viktig utgångspunkt och fortfarande finns med i vårt tänkande tycker jag är viktigt att säga i dag. Också jag som inte har varit hans elev har påverkats, hur det nu gått till (och så är vi tillbaka till det jag redan sagt om betydelsen av lärarens förhållningssätt).

Avslutande ord

Så har jag då kommit till en avslutning. Det jag har sagt är egentligen knappast något häftigt nytt och det hade väl inte heller varit på sin plats idag. Rubrikerna fanns i vissa fall redan i mitt inledningsanförande till seminariet den 26 jan. 1987. Jag har ändå försökt hävda att innehållet ändå inte är sig helt likt.

Det jag naturligtvis hoppas på för framtiden är att ämnet skall utvecklas, att den styrka det har i dag skall ökas, att den ställning institutionen faktiskt har skall tydliggöras ytterligare. Jag har väl också nämnt om vissa problem som de flesta av er säkert känner igen. Men detta innebär definitivt inte att jag vill pracka på er hur lösningarna skall se ut eller vilken riktning verksamheten skall ta. Det är ju det fantastiska med universitetsverksamhet, som jag redan sagt, att det hänger på dem som jobbar här. Det är det överraskande, den oväntade riktningen som ofta ger nytt liv och ett nytt innehåll.

Detta jag säger nu rör inte bara medeltidsarkeologerna. Det gäller alla som finns på arkeologiska institutionen. Den här institutionen är en bra institution och en kreativ institution, kanske den goda institutionen om det inte lät så mesigt. Det har varit ett privilegium att tillhöra den. Det har varit roligt att se hur kontakterna över ämnesgränserna inom institutionen har ökats under åren. Jag är lycklig att jag fick chansen att komma hit.

Som jag sagt är en institution också en del av ett större sammanhang, i vårt fall område HT och Lunds universitet. Från institutionens synvinkel har jag kanske ägnat väl mycket tid åt verksamheterna utanför institutionen. Men jag försvarar mig med att det är viktigt också för vår egen verksamhet att vi engagerar oss i universitetets gemensamma organ. Och personligen vill jag också här erkänna, att de möjligheter, som detta gett till att vidga mina ramar och också få vara med och lägga min näsa i blöt i lite bredare sammanhang, har skänkt mig mycket positivt, med undantag för

lite fler sömnlösa nätter än vad jag annars förmodligen skulle ha haft.

Ett varmt tack till er alla, ingen nämnd och ingen glömd, för vad ni har betytt för mig!

Och så allra sist! Vad är det att vara arkeolog? Eller överhuvudtaget att arbeta vetenskapligt? Det är ju en viktig personlig fråga eller hur? I en av Carl-Axel Mobergs diktsamlingar, Etiketter från 1961 finns dikten Gräv, som ger ett bättre formulerat svar än jag någonsin

*Vänd upp jorden försiktigt
för att se om du finner något
lossa grästorvorna från underlaget
en och en med omsorg*

*under detta ligger en död
eller något annat överblivet
under detta spörsmål och frågetecken
under detta synfält som plötsligt*

*vidgas till nya perspektiv
en explosions blixartade sken
som kastar nytt ljus
över tillvaron*

*Lyft den mycket försiktigt
håll handen för ansiktet
så du inte blir bländad
av all denna jord*

Noter

1 Erik Lönnroth avled den 10 mars 2002.

2 I en avhandling som Marie Emanuelsson lade fram vid SLU i Umeå strax före jul 2001 diskuteras denna problematik utförligt och på ett intressant och konstruktivt sätt (Emanuelsson 2001)

Litteratur

- Andrén, A. 1997. *Mellan ting och text. En introduktion till de historiska arkeologierna*. Stockholm/Stehag
- Emanuelsson, M. 2001. *Settlement and land-use history in the Central Swedish Forest Region*. Acta Universitatis Agriculturae sueciae. Silvestria, 231. Umeå
- Larsson, S. 2000. *Stadens dolda kulturskikt. Lundaarkeologins förutsättningar och förståelsehorisonter uttrykt genom praxis för källmaterialsproduktion 1890-1990*. Archaeologica lundensia. Investigationes de antiquitatibus urbis Lundae, IX. Lund